

TADEJ KOREN, PETRA TESTEN¹

Ruske sledi iz dni prve svetovne vojne na Slovenskem

Izveček: Prisotnost prebivalcev carske Rusije na Slovenskem za časa prve svetovne vojne je problematika, ki tematizira predvsem usode in vloge ruskih vojnih ujetnikov. Po približnih ocenah se število teh ujetnikov giblje med 20.000 in 30.000, natančnejši odgovor pa bodo najverjetneje razkrili arhivi, ki se bodo v naslednjih letih postopoma odpirali. Ruski vojni ujetniki so bili poslani v zaledje soške fronte; strogo so se ločevali tisti, ki so gradili strateško pomembne (vojaške) objekte in komunikacijo v neposredni bližini frontne linije (ceste, vodovode, železnice, žičnice, letališča, skladišča itd.), in tisti, ki so bili v pomoč v civilni sferi (kmetijstvo, obrtni in industrijski obrati) po celotnem ozemlju dežel Kranjske, Primorske, Koroške in Štajerske. O ruskih vojnih ujetnikih na Slovenskem pričajo poleg (za zdaj) skromnega arhivskega gradiva, ki ga dopolnjujejo dragocene zasebne zbirke, predvsem spomeniki, nagrobniki, zgrajeni objekti, ki so ostali za njimi (ceste, železnice, kapelica itd.), imena lokacij, ki nosijo pridevnik “ruski”, razpršeni časopisni članki, fotografije, pričevanja in posamezni predmeti.

Ključne besede: prva svetovna vojna, ruski vojni ujetniki, gradnja, infrastruktura, pomoč v civilni sferi

UDK: 930.1(47)“1914/1918”

¹ Mag. Tadej Koren je zaposlen pri Ustanovi “Fundacija Poti miru v Posočju”. Dr. Petra Testen je raziskovalka na Inštitutu za civilizacijo in kulturo ter na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU in Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. E-naslov: info@potmiru.si; petra.testen@zrc-sazu.si.

Russian Traces from World War I in Slovenia

Abstract: Most citizens from Tsarist Russia who were present in Slovenia during World War I were Russian prisoners of war. Their estimated number was between 20,000 and 30,000, but a more precise figure may be yielded by research in the archives, which are to become more accessible in the future. Russian prisoners of war were sent to the hinterland of the Isonzo front, and there was a strict demarcation line between those responsible for the construction of strategically important (military) objects and communication systems near the frontline (roads, water supply network, railways, cable cars, airports, warehouses, etc.) and those engaged in community service (farmers, workers, craftsmen) throughout Carniola, the Littoral, Carinthia and Styria. In addition to the (as yet) scarce archival sources, enriched with precious private collections, their lives are most eloquently attested by memorials, gravestones, constructions (roads, railways, a chapel, etc.), place names containing the adjective 'Russian', dispersed newspaper articles, photographs, testimonies, and individual objects.

Key words: World War I; Russian prisoners of war; construction; communication systems; community service

Prisotnost prebivalcev carske Rusije med prvo svetovno vojno na Slovenskem je problematika, ki tematizira predvsem usode in vloge ruskih vojnih ujetnikov.² Po približnih ocenah se število teh ujetni-

---

² Uporaba besedne zveze 'ruski vojni ujetniki' je pravzaprav poenostavljena rešitev za opredelitev tistih, ki so bili zajeti kot pripadniki vojske tedanje carske Rusije. Ni bilo namreč nujno, da so bili po svoji narodnosti Rusi, temveč so lahko bili denimo Belorusi, Ukrajinci, povolški Nemci itd., med njimi pa so bili ne glede na narodnost tudi Judje.

kov giblje med 20.000 in 30.000, natančnejši odgovor pa bodo najverjetneje razkrili viri, ki se bodo v naslednjih letih postopoma odpirali in omogočali raziskovalcem, da odgovorijo na mnoga še vedno odprta vprašanja.³

Tako za usodo ruskih vojnih ujetnikov kot za ponovno odkritje vloge, ki jo je Rusija odigrala v prvi svetovni vojni, se v zadnjem času zavzema Ruska federacija. V Sloveniji v tem smislu deluje Ruski center znanosti in kulture, ki je bil v Ljubljani odprt 21. aprila 2011.⁴ A zdi se, da dediščina prve, pa tudi druge vojne odzvanja na posebno zamolkel način, ko je treba pretresti zasluge in delo pripadnikov tedanje imperialne Rusije in pozneje Sovjetske zveze. "Rusko vprašanje" 20. stoletja je pravzaprav v veliki meri vprašanje politične in idejne dediščine, ki vključuje strah pred ekspanzijo komunizma. Dejstvo je, da Rusija, ki je na bojišču v veliki vojni izgubila več ljudi kot vse zavezniške države skupaj in s tem sile antante morda obvarovala pred zlomom, za versajskim omizjem ni imela ustrezne vloge, čeprav sta si admiral Aleksander V. Kolčak in Peter B. Struve zelo prizadevala za to. Levji delež zaslug oziroma krivde za to odpade na boljševike, ki so se zaradi sklenitve miru s centralnimi silami sami izločili iz možnosti vplivati na versajski mir. Ta temeljni razplet v začetku 20. stoletja je obenem sestavni del odgovora na vprašanje, zakaj je uradna Moskva sama za skoraj 100 let izbrisala

³ Problematika zaprtosti vojnih arhivov je vezana predvsem na obdobje, ko naj dokumenti ne bi bili dostopni širši javnosti. Ta rok se v prihodnjih letih, prav ob stoletnicah trajanja prve svetovne vojne, večinoma izteka.

⁴ Ruski center znanosti in kulture je bil slavnostno odprt 21. aprila 2011, in sicer na osnovi medvladnega sporazuma, podpisanega 22. marca 2011 ob obisku ruskega premierja Vladimirja Vladimiroviča Putina v Sloveniji. Eden od njihovih projektov *Po poteh ruske vojaške dediščine* je tudi odkrivanje sledi ruskih vojnih ujetnikov na Slovenskem v času prve svetovne vojne. Glej: <http://svn.rs.gov.ru/sl/node/457>; <http://ruska-sled.weebly.com/> (vpogled: 21. 4. 2014).

FOTO 1: RUSKI VOJNI UJETNIKI V VOJAŠKEM TABORIŠČU SEGETI, KRAS. TIPIČNA OPRAVA IN POKRIVALA, PO KATERIH JIH JE MOGOČE PREPOZNATI NA FOTOGRAFIJAH. VIR: ZASEBNI ARHIV MITJA MOČNIKA.

spomine na prvo svetovno vojno. Za njen ključni dogodek je v uradnih sovjetskih publikacijah obveljal Leninov prevrat, ki je bil razglašen za revolucijo. Čisto gotovo so se lahko boljševiki polastili oblasti zaradi hude zaostritve družbenih in političnih napetosti, do katerih je prišlo po začetku sovražnosti z Nemčijo, Avstro-Ogrsko in Turčijo. Tako je spominjanje na prvo svetovno vojno dolgo časa obvladovala teleologija mišljenja revolucije. Ta je povzročila, da se je Rusija vsaj začasno znašla na strani poražencev, saj je z mirom v Brest-Litovsku izgubila velik del svojega ozemlja, pri čemer se je na političnem zemljevidu prvič pojavila tudi Ukrajina. Vse to igra pomembno vlogo pri razumevanju ne samo pretekle, temveč tudi sedanje Rusije. Po drugi strani pa je ponovno odkrivanje ruske vloge v prvi svetovni vojno povezano s tistimi ruskimi vojnimi ujetniki, ki se po končanih spopadih tudi zaradi spremenjene po-

litične klime doma niso želeli vrniti. Tudi na Slovenskem je bilo nekaj takšnih. Kot opozarja Jasna Fischer, so možje odšli na bojišče pod zastavo imperatorja Nikolaja II. in se v “novo” domovino niso želeli vrniti.⁵

Tudi slovensko zgodovinopisje v preteklosti ni imelo velikega interesa za proučevanje problematike prve svetovne vojne niti za raziskovanje usode številnih ruskih vojnih ujetnikov. Prvemu je botrovalo več dejavnikov. Petra Svoljšak je že pred časom opozorila, da je bilo raziskovanje vojaškega dogajanja med letoma 1914 in 1918 skoraj izključno v domeni nezagodovinarjev, vzroke za to pa da gre iskati predvsem v “uradnem” zgodovinopisju, ki se ni zmoglo otrestiti občutka, da je bil slovenski narod kot pripadnik avstro-ogrske monarhije izzivalec prve svetovne vojne in tudi njen poraženec – poražencem pa čas tako po prvi kot po drugi svetovni vojni ni bil naklonjen.⁶ V nedavnem slovenskem prevodu že leta 1975 izdane Fussellove knjige *Velika vojna in moderni spomin* (2013) lahko v spremni besedi Marte Verginella preberemo, kako je po prvi svetovni vojni zunaj Države SHS ostalo pol milijona Slovencev, a je bilo kljub temu “v slovenskem delu Države SHS sočustvovanje z vojnimi žrtvami zelo hitro potisnjeno na obrobje javnosti, spominjanje na vojno pa prepuščeno zasebnosti”.⁷ Po drugi svetovni vojni je novi politično-družbeni okvir preusmeril zgodovinopisno pozornost k revoluciji,⁸ velika vojna pa je ostala zunaj interesov slovenske akademske historiografije. Z vojaško platjo spopadov so se začeli

⁵ Fischer, 2009, 352.

⁶ Svoljšak, 1993, 547–548.

⁷ Verginella, 2013, 543.

⁸ Janko Pleterski je prepričljivo pojasnil, da je na ozemlju Jugoslavije kljub različnim poimenovanjem dogajanj v letih 1941–1945 (narodnoosvobodilni/-a boj/vojna, ljudska revolucija) v bistvu šlo za socialistično revolucijo. Glej v: Pleterski, 1986, 405, 406.

ukvarjati predvsem “nedeljski” zgodovinarji in publicisti, medtem ko se je zgodovinarska stroka od 70. oziroma 80. let 20. stoletja ukvarjala pretežno s političnimi vidiki prve svetovne vojne, predvsem z nastankom jugoslovanske države.⁹ Šele 90. leta so prinesla premik raziskovalnega žarišča s politične in nacionalno osrediščene zgodovine, zaradi česar je bilo mogoče zanimanje za proučevanje socialnih, kulturnih in gospodarskih vidikov velike vojne. V zadnjem desetletju se je zgodovinarjenje teh vidikov še povečalo, kar je razvidno iz raznovrstnih knjižnih izdaj, razstav in projektov, izdaj in študij ter analiz avtobiografskih dokumentov (dnevniki, korespondence, memoari) itd.¹⁰ Po mnenju Marte Verginella ti predstavljajo le vrh “ledene gore” pisem, dopisnic, razglednic, dnevnikov in spominov, ki so tudi zaradi čedalje pogostejših prepisov in ponatisov bolj dosegljivi širši slovenski javnosti”.¹¹ Z njimi pa je javnosti dostopno tudi čedalje več drobcev, ki odpirajo okno v dediščino spomina, povezanega z ruskimi vojnimi ujetniki. Prav ta bera je kljub fragmentarnosti pomembna za védenje o prisotnosti in sobivanju ruskih ujetnikov s prebivalstvom na Slovenskem. Vse to je pomembno predvsem zaradi dejstva, da je drugih pričevalcev ali virov (za zdaj) malo oziroma skoraj nič. Izjema je seveda fond Deželne vlade v Ljubljani v Arhivu Republike Slovenije, ki ponuja dokumente za leta 1916, 1917 in 1918, med katerimi lahko najdemo predvsem evidenčna poročila posameznih občin, kjer so bili ruski ujetniki zaposleni, poročila o njihovih pobegih in ponovnem zajetju, če je do tega prišlo, in precej obsežen sklop dokumentov, ki vsebuje navodila, kako ravnati z vojnimi ujetniki.¹² Poleg omenjenega ar-

---

⁹ Verginella, 2013, 546; Svolfjšak, 1993, 561.

¹⁰ Verginella, 2013, 547.

¹¹ Prav tam.

¹² AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1973, 1974, 1975. Večina gradiva so podatki za deželo Kranjsko, nekaj za Koroško. Glej tudi: Fischer, 2009, 351–352.

hivskega gradiva je dosegljivih nekaj dnevniških zapisov, med katerimi je zagotovo najbolj znano besedilo Franca Urana, ki je bil v času gradnje vršiške ceste tamkaj zaposlen kot gozdni delavec. Na nekaj straneh Uran opisuje tudi težke življenjske razmere ruskih ujetnikov – po današnjih merilih “najhujšo obliko kršenja človekovih pravic”¹³ –, ki so gradili cesto, pa tudi odnos vojakov in poveljnikov do te skupine. Tako se je ohranilo eno redkih pričevanj o nevdržnih razmerah ruskih vojnih ujetnikov na Slovenskem, v neposrednem zaledju bojišča, ko so skrbeli za vojaško infrastrukturo. Uran je med drugim zapisal takole:¹⁴

“Novo cesto so gradili izključno samo ruski vojni ujetniki, ki jih je bilo okrog 12 000. Nastanjeni so bili v raznih barakah od Kranjske [G]ore do Trente. Te barake so bile zelo primitivne in pozimi zelo mrzle. Hrana ujetnikov je bila zelo slaba in nezadostna. Pri delu so bili razdeljeni na oddelke po 25 mož, ki jih je stražil en avstrijski vojak in en Rus tolmač, navadno Jud, ki pa ni nič delal. Med ujetniki je bilo tudi dosti Nemcev od Volge. Ujetniki so bili slabo oblečeni. Ker so morali delati ob lepem in slabem vremenu, so imeli po večini vsi razcapane uniforme. Drugih oblek jim pa avstrijska vojna uprava ni dala. Zato so razsajale med njimi razne bolezni kot navadna in krvava griža, celo kolera in črne kože in jih je dosti pomrlo.

Ravnali so z Rusi zelo grdo. Posebno nekateri inženirji in oficirji so se divjaško obnašali nad ujetniki. Za vsak najmanjši prekršek je bil ujetnik privezan na drevo, da je že v najkrajšem času padel v omedlevico. Potem so mu pljusknili mrzle vode v obraz, da se je zopet zavedel in ga pustili tako viseti dve do tri ure. Najbolj divji med inženirji je bil ing. Kavalir, Madžar, ki je gradil odsek

¹³ Prav tam, 351.

¹⁴ Uran, 1957, 157–158.

FOTO 2: RUSKA KAPELICA POD VRŠIČEM. VIR: USTANOVA "FUNDACIJA POTI MIRU V POSOČJU". FOTO TOMAŽ OVČAK.

FOTO 3: RUSKI VOJNI UJETNIKI OB KAPELICI POD VRŠIČEM. VIR: MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE.

pod Močilom. Kadar je bil pijan, je prišel s težko palico med Ruse na cesto in je s to palico mlatil po Rusih kar navzkriž ne glede, kam je padlo. Tudi mnogi avstrijski stražarji so radi pretepali Ruse. Pritožba je bila nemogoča.”

O krutem ravnanju z ruskimi vojnimi ujetniki je pričal tudi Albin Prepeluh. V *Pripombah k naši prevratni dobi* je pisal o tajnem povelju generala – pozneje feldmaršala – Borojevića, ki “je zabičevalo, da je treba vsako nepokorščino [ruskih vojnih ujetnikov pri delu] nemudoma kaznovati”. Prepeluh je sam videl, kako je zaradi pretepanja ujetnikov enemu od njih steklo oko. Pozneje je prav Prepeluh soodločal o Borojeviću prošnji za naselitev v južnoslovanski državi – in jo zavrnil. Zapisal je: “Zakaj sem storil tako in ne drugače, ne vem. Iz političnih vzrokov najbrže ne, ker teh pravzaprav nisem več imel. Ali sem storil tako iz protesta proti naši slovenski politični nesposobnosti ali mi je lebdel pred duševnimi očmi tisti ruski jetnik, ki ga je udaril tako nesrečno mladi madžarski praporščak?”¹⁵

Temu in drugim redkim, a zato toliko bolj dragocenim dnevniškim in memoarskim drobcem se v sodobnem času pridružujejo številni članki in objave, ki okrog zadnjega tedna v juliju obeležujejo slovensko-ruska srečanja pod Vršičem. Ob Ruski kapelici se vsako leto visoki gostje obeh držav poklonijo preminulim v veliki vojni.¹⁶

Skromnim sledem prisotnosti ruskih ujetnikov na Slovenskem se priključuje še en pomemben sklop zgodovinskega gradiva, in sicer fotografski material. Gre za dediščino, ki je na Slovenskem –

¹⁵ Prepeluh, 1987, 103–106.

¹⁶ Glej npr.: Zupanič Slavec, Testen, 2007; <http://www.rtv slo.si/kultura/drugo/shod-za-mir-pri-ruski-kapelici-v-znamenju-100-obletnice-prve-svetovne-vojne/342500>; <http://www.rtv slo.si/slovenija/naroda-rusije-in-slovenije-zdruzuje-zelja-po-ohranjanju-resnice-o-20-stoletju/342817> (slovensko-ruski tradicionalni dnevi pri Ruski kapelici 2014, vpogled 28. 7. 2014).

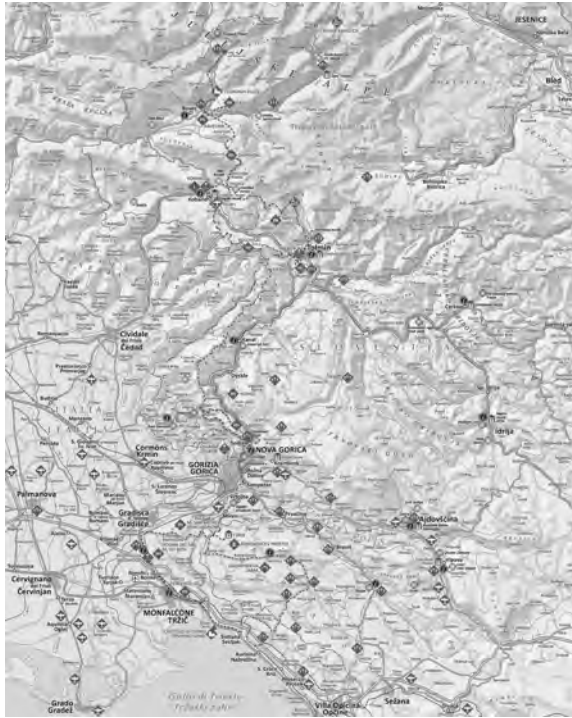

FOTO 4: ZEMLJEVID POTI MIRU OD ALP DO JADRANA. VIR: USTANOVA "FUNDACIJA POTI MIRU V POSOČJU".

FOTO 5: NA AVSTRO-OGRSKEM POKOPALIŠČU V TRENTI POČIVA OKROG 200 VOJAKOV, KI SO UMRLI V TAMKAJŠNJI BOLNIŠNICI. TU PA SO POKOPANI TUDI RUSKI VOJNI UJETNIKI, KI SO GRADILI OSKRBOVALNO CESTO ČEZ PRELAZ VRŠIČ. VIR: USTANOVA "FUNDACIJA POTI MIRU V POSOČJU".

drugače kot v številnih državah, kjer je postala skoraj sočasno del kolektivnega spomina in pomemben arhivski vir za proučevanje življenja v preteklosti – dolgo ostala zunaj zanimanja uradnih institucij.¹⁷ A prav ti fragmenti pomembno dopolnjujejo sive lise in nakazujejo vprašanja, ki še zdaleč niso zadovoljivo rešena. Vse to je botrovalo odločitvi, da v besedilu “spregovorijo” tudi fotografski drobcji in tako dodajo svoj delež k zgodbi o usodah ruskih vojnih ujetnikov. Fotografije bodo – tako sodobne kot tiste, ki so lovile trenutke preteklega časa – nekakšna povezovalna, rdeča nit oziroma pomemben komentator pomanjkljivega gradiva.

Spominska obeležja in “intimni pričevalci” preteklosti

Danes prostor ob nekdanji soški fronti obeležuje Pot miru od Alp do Jadrana.¹⁸ Njena trasa se na severu začne prav z Rusko kapelico. Ustanova “Fundacija Poti miru v Posočju”, ki skrbi za projekt Poti miru, pa ohranja tudi spominsko dediščino, ki so jo zapustili ruski vojni ujetniki. Gre za obeležja, pokopališča (bolj za posamezne grobove), spomenike in predmete v zasebnih zbirkah, ki pričajo o ruski prisotnosti v obdobju prve svetovne vojne. Nekateri drobcji te ruske preteklosti so danes vključeni v Pot miru, drugi so razsuti po njenem “zaledju”. A tudi pri tej dediščini se kaj hitro zaplete, saj ostaja odprto vprašanje števila smrtnih žrtev med ruskimi vojnimi ujetniki na današnjem slovenskem ozemlju in vprašanje njihovih obeležij. Tako kot je zapisala že Jasna Fischer, so na voljo le približne ocene.¹⁹ Nekaj podatkov je za žrtve plazov na vršiški cesti, in sicer

¹⁷ Štepec, 2008, 9. Danes je gradivo še vedno razsuto po posameznih, nekaterih bolj in drugih manj urejenih fotografskih zbirkah v slovenskih arhivih.

¹⁸ Pot miru od Alp do Jadrana je projekt, ki povezuje nepremično kulturno dediščino ob nekdanji soški fronti. S pomočjo partnerjev ga vzpostavlja Ustanova “Fundacija Poti miru v Posočju”. Več o tem glej: www.potmiru.si.

¹⁹ Fischer, 2009, 369.

marca 1916 in maja 1917; leta 1916 naj bi po pričevanjih v plazovih umrlo 272 ruskih vojnih ujetnikov in avstrijskih stražarjev, maja 1917 pa še 30. Poleg tega naj bi leta 1916 v dolini Trente umrlo še 60 ruskih vojnih ujetnikov.²⁰

A tem številkam je treba prišteti še žrtve izčrpanosti, podhranjenosti, epidemij in drugih okužb ter delovnih nesreč. O tem pa natančnih podatkov ni. Prav tako ni podatkov, ki bi koherentno pričali o grobiščih in s tem morda ponudili verodostojnejši odgovor o številu žrtev. Številna grobišča so v desetletjih po vojni propadla; ohranila so se le največja in posamezni grobovi. Preprostih lesenih križev, ki so jih v večini označevala, danes ni več. Različni sezname po arhivih tako ponujajo le podatke, ki štrlijo iz umanjkanе celote. Med grobišči gotovo izstopa kostnica na ljubljanskih Žalah, kjer je med žrtvami prve svetovne vojne pokopanih tudi 342 ruskih vojnih ujetnikov. Za njo je največje skupinsko grobišče pri Ruski kapelici pod Vršičem, saj so v tamkajšnjo grobnico leta 1937 prenesli posmrtnе ostanke s kranjskogorskega pokopališča, tu pa počivajo tudi tiste žrtve, ki so jih našli ob obnovi vršiške ceste.²¹ Sledijo različna pokopališča, kot je tisto v Trenti, kjer je pokopanih 200 ruskih vojnih ujetnikov, nato v Ukancu, kjer je poleg padlih avstrijskih vojakov pokopanih še 18 ruskih vojnih ujetnikov, dalje vojaško pokopališče v Bohinjski Bistrici, na Rebru, kjer beležijo 10 grobov, ter v Rušah, kjer je obeležij 5. Večja grobišča so še v Dutovljah, Pivki, na Vojskem in v grobnici na Cvibljju.²² Pri vsem naštetem, kot smo že zapisali, ne smemo pozabiti posameznih ohranjenih grobov, razsutih po številnih pokopališčih. Nekaj je tudi osamljenih grobov, za katere so skrbeli in še vedno

---

²⁰ Več o tem glej: Zvonka Zupanič Slavec, *Ruska kapelica - rodovom v spomin in opomin. Vršiška cesta in ruski ujetniki (1915-1917)*, v: Zupanič Slavec, Testen, 2007, 103-105.

²¹ Zupanič Slavec, Testen, 2007, 109.

²² Fischer, 2009, 369-370.

FOTO 6: OHRANJENI GROB RUSKEGA VOJNEGA UJETNIKA V KRAJU DLETO, ZA KATEREGA SKRBIJO OKOLIŠKI DOMAČINI. VIR: [HTTP://WWW.SLOVENSKENOVICE.SI/NOVICE/SLOVENIJA/GOZDAR-ZE-40-LET-SKRBI-ZA-RUSKI-GROB](http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/gozdar-ze-40-let-skrbi-za-ruski-grob) (VPOGLED 20. 7. 2014).²³

²³ Maja 2013 je bila v *Slovenskih novicah* objavljena zgodba, kako gozdar na obronkih snežniških gozdov, v kraju Dleto ob slovensko-hrvaški meji, že 40 let skrbi za grob ruskega vojnega ujetnika Panfila Gladkij-Savova iz Ukrajine, ki je v teh gozdovih opravljal težaška dela in od izčrpanosti umrl 18. decembra 1916. V matični knjigi umrlih v klanskem župnišču je zapisano: "Mrtev vojak - vojni ujetnik Rus najden dne 19. decembra v gozdu v bližini Klane leta 1916. Vzrok smrti: splošna izčrpanost." Pozneje pa je bil dodan še pripis: "Na osnovi dekreta c. k. začasne uprave v Trstu, z dne 19. oktobra 1917, šte. X-865f-1917, in odločbe škofijske kurije v Trstu, z dne 19. oktobra 1917, šte. 6-17, se vpiše podatek, da se pokojni imenuje PANFIL GLADKIJ-SAVOV, rojen v Mogilni v Podoliji, pripadnik grškovzhodne vere, po poklicu kmet, ki so ga našli mrtvega 18. decembra 1916 ob 2, ½ h popoldne." Glej: <http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/gozdar-ze-40-let-skrbi-za-ruski-grob> (vpogled 20. 7. 2014).

FOTO 7: SPOMENIK RUSKIM VOJNIM UJETNIKOM OB CESTI LOGATEC–KALCE–
PODKRAJ. VIR: [HTTP://WWW.VLAKI.INFO/FORUM/VIEWTOPIC.PHP?F=17&T=7118](http://www.vlaki.info/forum/viewtopic.php?f=17&t=7118)
(VPOGLED 20. 7. 2014).

skrbijo kar okoliški domačini ali posamezniki. Takšnih grobov naj bi bilo nekaj več kot 50; za posamezne vedo le redki.

Marsikdaj tudi ustno izročilo “maši” luknje izgubljenega spomina in podaja indice, ki pomagajo pri odkrivanju bodisi fizičnih ostalin bodisi dokumentacije. Tako za kraški del frontnega zaledja velja denimo staro ljudsko reklo: “Ni je doline, kjer ne bi bilo pokopališča z ruskimi vojnimi ujetniki.”²⁴ In tudi ta stavek daje slutiti veliko.

Poleg pokopališč, grobov in grobnic o prisotnosti ruskih vojnih ujetnikov na Slovenskem pričajo različna obeležja in spomeniki. Eden najmarkantnejših je spomenik – mala piramida – ob cesti Logatec–Kalce–Podkraj. Opominja na delo ruskih vojnih ujetnikov, ki so pomagali graditi tamkajšnjo cestno povezavo za potrebe vojske, kar je bilo, kot bomo še videli, eno izmed mnogih opravil, pri katerih je vojaški aparat uporabljal delovno silo ujetnikov.

Najbolj osebna pričevanja, ki razpirajo intimen vpogled v življenja oziroma prisotnost ruskih vojnih ujetnikov v krajih ob Soči, so povezana s predmeti, ki jih je mogoče zaslediti v zasebnih zbirkah

---

²⁴ Iz pogovora z Igorjem Dolencem. Trst, 22. 8. 2014.

posameznikov iz Posočja. Gre za primerke ikonskih podob, gumbov, denarnih bonov, torbic, različnih osebnih predmetov, bajonetov itd. Med njimi velja izpostaviti ročno izrezljane vaze iz tulcev granat, ki so jih ujetniki najpogosteje menjali z domačini za kakšno dobrino. Med umetniškimi upodobitvami na njih prevladujejo cvetlični vzorci, pa tudi nabožne podobe.

Delo na vojaških objektih in infrastrukturi

Ruski vojni ujetniki so bili poslani predvsem v zaledje soške fronte, kjer so jih "uporabljali" pri strateških gradnjah, obenem pa so bili razmeščeni tudi po celotnem ozemlju dežel Kranjske, Goriške oziroma Avstrijsko-Ilirskega Primorja, Koroške in Štajerske.²⁵ Strogo so se namreč ločevali ujetniki, ki so gradili strateško pomembne (vojaške) objekte in komunikacije v neposredni bližini frontne črte (npr. ceste, vodovode, železnice, žičnice,²⁶ letališča, skladišča ipd.), in tisti, ki so služili za pomoč v civilni sferi (kmetijstvo, obrtni in industrijski obrati). Najprej si bomo pobližje ogledali fotografske in materialne sledi prve, na slovenskem ozemlju številnejše skupine, ki je delovala v neposredni bližini bojišča. V nasprotju s skupino v civilni sferi o njih za zdaj ni veliko znano.²⁷ Živeli so v posebej zanje zgrajenih taboriščih, z njimi so postopali po (strožjih) predpisih, ki so se razlikovali od tistih v civilni sferi. Predvsem pa so z njimi postopali trdo. Umirali so zaradi nesreč, epidemij, oslabelosti in podhranjenosti ter dehidracije.²⁸ Že citirano Uranovo besedilo nam dá slutiti, da z njimi niso delali "v rokavicah" ali v skladu s takrat že sprejetimi konvencijami o zaščiti oseb.

²⁵ Fischer, 2009, 352.

²⁶ Več o železniški in žičniški infrastrukturi glej v: Schaumann, 1991.

²⁷ Glavnino dokumentarnega gradiva o njih hrani Vojni arhiv na Dunaju, nekaj pa tudi deželna arhiva v Gradcu in Celovcu.

²⁸ Močnik, 2005, 130-133.

FOTO 8: RUSKI MENAŽKI. VIR: ZASEBNA ZBIRKA BOTOGNICE, DREŽNICA.
FOTO TADEJ KOREN.

FOTO 9: BAJONET RUSKE IZDELAVE. VIR: ZASEBNA ZBIRKA BOTOGNICE, DREŽNICA.
FOTO TADEJ KOREN.

FOTO 10: USNJENA TORBICA Z RUSKIM GRBOM. VIR: ZASEBNA ZBIRKA, MALI MUZEJ SOŠKE FRONTE, BOVEC. FOTO JERNEJ BRIC.

FOTO 11: OKRASNE VAZE IZ TULCEV GRANAT. VIR: ZASEBNA ZBIRKA BOTOGNICE, DREŽNICA. FOTO TADEJ KOREN.

FOTO 12: RUSKI VOJNI UJETNIKI V BAŠKI GRAPI. VIR: MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE. FOTO JOSIP MRAVLJAK.

FOTO 13: UJETNIKA PRI MALICI. BAŠKA GRAPA. VIR: MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE. FOTO JOSIP MRAVLJAK.

Prvi ruski vojni ujetniki so prišli v Kranjsko Goro (bili so iz Sibirije)²⁹ že septembra 1914. Na to območje naj bi po različnih ocenah prišlo od 10.000 do 12.000 ujetnikov.³⁰ Manjše število ujetnikov je bilo dodeljenih za pomoč v civilni sferi oziroma za delo po kmetijah, medtem ko je večina gradila rezervno bojno linijo ob soškem bojišču med Kranjsko Goro, dolino Soče in na območju Trnovskega gozda. Prav na področju slednjega je bila ključnega pomena infrastruktura, ki je zajemala vodovod od Kalca do Hotedršice ter cesto v bližini Postojnskih vrat, strateško pomembnega naravnega prehoda, ki je že v antiki preko Hrušice (Ad Pirum) povezoval Padsko nižino oziroma Vipavsko dolino z Emono in območji na vzhodu. Danes na tam preminule ruske vojne ujetnike spominjajo le še leseno znamenje, kapelica v rdeči, beli in modri barvi na Predmeji nad Vipavo, že omenjena spominska piramida v bližini Predmeje ter ostanki barak taborišča v gozdu pri Predmeji.

Najverjetneje je danes najbolj znano območje, kjer so delali ruski vojni ujetniki, vršiška cesta. Z vstopom Italije v vojno in odprtjem soškega bojišča so se prioritete v zvezi z gradnjo infrastrukture na vršiškem področju spremenile. Željo po izkoriščanju naravnega vira – lesa iz tamkajšnjih gozdov – je zamenjala nuja. Cesta čez Predel je bila namreč izpostavljena italijanskim topovskim izstrelkom, to pa je oteževalo preskrbo čet na fronti ob zgornjem toku reke Soče. Poleti 1915 se je tako začela gradnja ceste. Za ruske vojne ujetnike so bile razmere katastrofalne. Živel so v lesenih barakah vzdolž trase novonastajajoče ceste, bili so slabo prehranjeni za težka fizična dela, prav tako pa so bili preslabo oblečeni in prisiljeni delati v vsakem vremenu. Pogoste so bile bolezni (navadna in krvava griža, kolerica, črne kože), obenem pa so z njimi surovo ravnali in jih

²⁹ Natančnejših podatkov o njihovi narodni pripadnosti nimamo.

³⁰ Uran, 156–157; Zupanič Slavec, Testen, 2007, 79.

FOTO 14: GRADNJA CESTE IZ LOKEV PROTI RAVNICI. VIR: PANG 583,
ZBIRKA FOTOGRAFIJ, T. E. 19, A. E. 157 B, ŠT. 26.

FOTO 15: GRADNJA CESTE ČEZ PRELAZ VRŠIČ. VIR: ZASEBNI ARHIV W. ETTERICHA,
NEMČIJA. HRANI USTANOVA "FUNDACIJA POTI MIRU V POSOČJU".

nemalokrat zverinsko kaznovali. Ne glede na to, da se je tedanji prestolonaslednik, zadnji avstrijski cesar Karel, že 1. oktobra 1915 zapeljal po novi prometnici z avtomobilom, so se prave težave na gradbišču tedaj pravzaprav šele zares začele. Februarja 1916 je pričelo močno snežiti, prva katastrofa je sledila 8. marca, nato pa še naslednja nekaj dni pozneje, 12. marca 1916. Zgodilo se je to, pred čimer so svarili tako domačini kot tudi poznavalci: z vrhov so se v dolino začeli spuščati plazovi in pred sabo pometli vse – ujetnike, njihove stražarje, zgrajene objekte in infrastrukturo.

Nič manj pomembno ni bilo območje, kjer srečamo drugo večjo skupino ruskih vojnih ujetnikov – tj. območje med Logatcem, Postojno in Starim trgom pri Ložu. Cesto med Kalcami in Podkrajem je gradilo 500 ujetnikov, ki so prebivali v Zgornjem Logatcu. Nadalje je 173 ujetnikov na Rakeku skrbelo za vojaške konje, 104 ujetniki pa so pri Hotedršici pripravljali drva. Za drva je skrbelo tudi 110 ujetnikov pri Starem Ložu in 500 ujetnikov v gozdovih okoli Planine. Skupno je šlo za 1888 ruskih vojnih ujetnikov.³¹ 154 ujetnikov so marca 1916 zaposlili pri gradnji poljske železnice³² med Svetim Petrom in Javornikom, namestili pa so jih v barake pri železniški postaji Postojna.³³ V maju 1916 je 134 ujetnikov poskrbelo za demontažo visokonapetostnega električnega voda na Vojskem.³⁴ Ruski vojni ujetniki – ocenjuje se, da jih je bilo približno 20.000 – pa so gradili tudi ozkotirno vojaško železnico iz Logatca preko Trnovskega gozda do Dolenje Trebuše.³⁵

³¹ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, dokument št. 2990, 16. januar 1916.

³² Do poimenovanja poljska železnica je prišlo zaradi kalkiranega prevoda izraza Feldbahn iz nemščine. Dejansko je šlo za vojaško železnico.

³³ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, dokument št. 6013/2, 8. april 1916.

³⁴ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, dokument št. 14351, 1. junij 1916.

³⁵ Glej: www.rtv slo.si/prva-svetovna-vojna/vojaska-zeleznica-feldban-od-logatca-do-soske-fronte/343983 (vpogled 13. 8. 2014).

FOTO 16: ZDRAVNIŠKI PREGLED RUSKIH VOJNIH UJETNIKOV, KI SO GRADILI VRŠIŠKO CESTO. VIR: ZASEBNI ARHIV W. ETTERICHA, NEMČIJA. HRANI USTANOVA "FUNDACIJA POTI MIRU V POSOČJU".

FOTO 17: GRADNJA ŽELEZNIŠKE INFRASTRUKTURE. VIR: PANG 583, ZBIRKA FOTOGRAFIJ, T. E. 23, A. E. 203, 1. ALBUM, ŠT. 83.

Bau einer Umkehrschleife nahe beim Idria-Ursprung, 7.10.1917

FOTO 18: DELO NA ŽELEZNIŠKEM ODSEKU IDRIJA-GODOVIČ. VIR: W. SCHAUAMANN, *DIE BAHNEN ZWISCHEN ORTER UND ISONZO 1914-1918*, WIEN 1991, 167.

FOTO 19: LESEN MOST NA GRADBENO ZAHTEVNEM ODSEKU ŽELEZNICE IDRIJA-GODOVIČ. VIR: W. SCHAUAMANN, *DIE BAHNEN ZWISCHEN ORTER UND ISONZO 1914-1918*, WIEN 1991, 169.

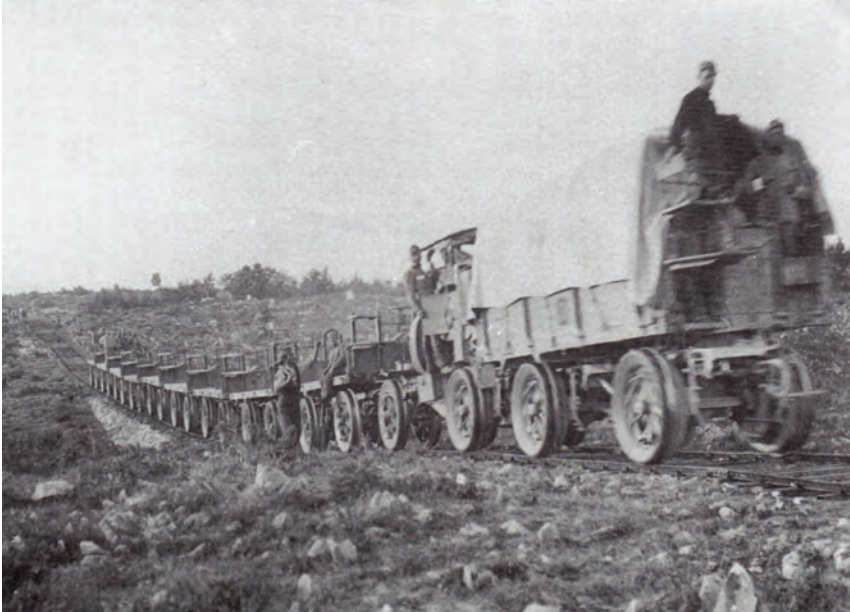

FOTO 20: VLAK NA KOMENSKEM KRASU. VIR: W. SCHAUAMANN, *DIE BAHNEN ZWISCHEN ORTER UND ISONZO 1914-1918*, WIEN 1991, 162.

FOTO 21: POSTAVITEV BARAKE PRI VOJŠČICI LETA 1916. VIR: GORIŠKI MUZEJ.

FOTO 22: UREJANJE POTI PROTI GORJANSKEMU LETA 1916. VIR: GORIŠKI MUZEJ.

FOTO 23: EDEN IZMED DVEH OHRANJENIH NAGROBNIH SPOMENIKOV OB VHODU NA VOJAŠKO POKOPALIŠČE V ŠTANJELU PRIPADA SALOMONU GERSCHOWU, KI JE UMRIL 13. MAJA 1918. BIL JE RUSKI VOJNI UJETNIK, DAVIDOVA ZVEZDA PA PRIČA O NJEGOVEM JUDOVSKEM POREKLU. VIR: RAZSTAVA OPROSTITTE NAM, OPROSTITTE NAM, VI MRTVI! JUDOVSKI VOJAKI AVSTRO-OGRSKE VOJSKE NA SOŠKI FRONTI. FOTO RENATO PODBERŠIČ.

FOTO 24: GRADNJA ŽELEZNIŠKE INFRASTRUKTURE NA OBČINAH. TRASA SEŽANA-
REPERTABOR. VIR: ARHIV HERMANN. FOTO LEMMEL. HRANI IGOR DOLENC.

FOTO 25: RUSKI VOJNI UJETNIKI PRI GRADNJI ŽELEZNICE NA TRASI SEŽANA-
REPERTABOR. VIR: ARHIV HERMANN. FOTO LEMMEL. HRANI IGOR DOLENC.

FOTO 26: POMOČ RUSKIH VOJNIH UJETNIKOV PRI TRANSPORTU RANJENCEV Z ELEKTRIČNIM TRAMVAJEM Z OBČIN V TRST. VIR: ZASEBNI ARHIV ANDREA DI MATTEA, ITALIJA.

FOTO 27: GRADNJA VODOVODA NA KRASU. VIR: KOBARIŠKI MUZEJ.

FOTO 28: GRADBENA DELA NA KRASU. VIR: ZASEBNI ARHIV SIMONA KOVAČIČA.

Velika skupina ruskih vojnih ujetnikov je delala tudi na območju Komenskega Krasa, med Sežano in Gorico. Zaposleni so bili z gradnjo cest – npr. ceste pri Vojščici (s spremljevalno skupino barak) in z urejanjem ceste na Gorjanskem (oboje leta 1916). Z Gorjanskega so leta 1917 enote K. u. K. Eisenbahnkompanie z ruskimi vojnimi ujetniki gradile še železniško progo do Brestovice.³⁶ Po razpoložljivih podatkih so ruski vojni ujetniki leta 1915 gradili tudi železniško progo med Komnom in Kostanjevico. Istega leta so ruski vojni ujetniki sodelovali pri gradnji vodovoda za oskrbo Doberdobskega Krasa, ki je bil končan septembra 1915. Ko se je fronta pomikala proti vzhodu, pa so do začetka leta 1917 sodelovali še pri gradnji vodovodnega omrežja in črpališč za Komenski Kras.³⁷ Pri tem gre posebej omeniti veliki projekt gradnje vodovodnega sistema z zajetjem v Vipavski dolini (potok

³⁶ Močnik, 2005, 81.

³⁷ Klavora, 2014, 63–64, 70.

Hubelj), ki so ga nato speljali do Krasa. Po oceni Vasje Klavore je pri tem sodelovalo približno 2000 ruskih vojnih ujetnikov.

Glede na posamezne ohranjene grobove je mogoče sklepati, da so ruski vojni ujetniki delali tudi v okolici Štanjela. Ohranjene fotografije in pričevanja pa ruske vojne ujetnike množično umeščajo tudi na kraški rob ter vse do Trsta.³⁸

Ujetniki na področju Komenskega Krasa so opravljali številna gradbena dela: gradili so ozkotirne železniške proge, ceste, vodovod, barake in skladišča v zaledju ter skrbeli za žičniške povezave. Prav tako so bili udeleženi pri gradnji letališke infrastrukture,³⁹ obenem pa so utrjevali vojaške položaje in kaverne na frontni črti.⁴⁰

S področja Komenskega Krasa, katerega del je spadal pod pristojnost poveljstva VII. korpusa cesarske in kraljeve armade, je znana skupina, ki je utrjevala obrambne položaje pod poveljstvom generala Kuchinka; ta je imel za delo na razpolago 18.500 mož, med katerimi naj bi bila večina ruskih vojnih ujetnikov. Ustanovljen je bil tudi jamski gradbeni oddelek VII. korpusa, ki ga je vodil speleolog nadporočnik Alois Peter Bock.⁴¹ Raziskovali so jame za vojaško uporabo in jih v ta namen tudi primerno uredili. V kavernah in jamah na Krasu je bilo konec maja 1917 na razpolago 17.300 m² pokrite površine.⁴² Pri Kostanjevici na Krasu pa je še danes – čeprav

³⁸ Iz pogovora z Igorjem Dolencem in Marino Rossi. Trst, 22. 8. 2014.

³⁹ Več o letalstvu in letališčih na soški fronti si je mogoče ogledati na razstavi *Na krilih zgodovine 1915-1917. Avstro-ogrsko letalstvo na soški fronti* v prostorih Ustanove "Fundacije Poti miru v Posočju". Glej tudi: http://www.potmiru.si/pdf/AlistoFPM_predstavitev.pdf (vpogled 20. 7. 2014).

⁴⁰ Fischer, 2009, 369; Močnik, 2005, 80-81, 129-133, 140; Klavora, 2014, 62-65, 67-68, 70.

⁴¹ V jamskem gradbenem oddelku VII. korpusa je deloval tudi slovenski naravoslovec in pedagog Pavel Kunaver (1889-1988), ki je projektiral in gradil vodovod na Krasu. Glej: Močnik, 2005, 140.

⁴² Močnik, 2005, 140.

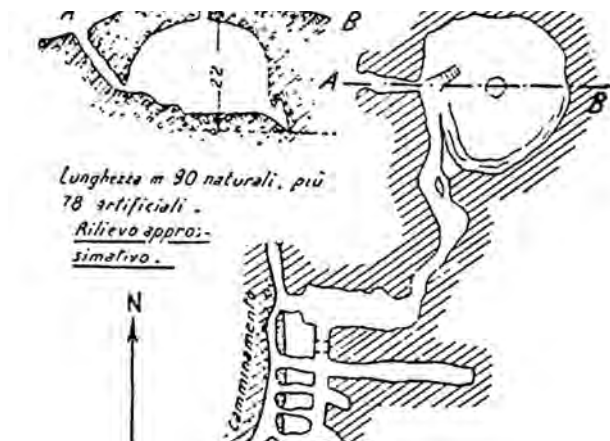

FOTO 29: NAČRT RUSKE JAME. VIR: L. V. BERTARELLI, E. BOEGAN, *DUE MILLE GROTTA DI GUERRA*, MILANO 1926, 137.

FOTO 30: VHOD V RUSKO JAMO. VIR: M. MOČNIK, *KOMENSKI KRAS 1914–1918*, LJUBLJANA 2005, 155.

zasičena z odpadki – ohranjena kraška jama z imenom Ruska jama, kjer so bili nastanjeni tudi ruski vojni ujetniki.⁴³ Sprva so jama uporabljale avstro-ogrske enote za skladiščenje streliva, pozneje, ko je bilo to območje močnejše obstreljevano in je bila jama v dometu italijanskih topov, pa so v njej prebivali ruski vojni ujetniki, ki naj bi

⁴³ Prav tam, 151–152. Glej tudi: Klavora, 2014, 60, 67–68.

skrbeli predvsem za sprotna popravila poškodb na cesti Kostanjevica-Lokvica (Kaiser Josef Strasse).⁴⁴

Bivanje ruskih vojnih ujetnikov v t. i. Ruski jami in surovo ravnanje z njimi je navdihnilo Bogdana Novaka, ki je v romanesknem ciklusu *Lipa zelenela* je opisal tragični dogodek pred jamo, ko je sestradan ruski ujetnik moledoval za kruh, narednik pa ga je pričel tako silovito pretepati z leseno palico, da je nazadnje izgubil desno oko.⁴⁵ Podobnih zgodb je veliko.

Močnik v knjigi *Komenski Kras 1914-1918* opisuje tudi iznajdljivost nekaterih ruskih vojnih ujetnikov, ki so imeli to "srečo", da so delali v delavnicah:

"Nekateri ruski ujetniki, ki so živeli in delali na 'boljšem', v delavnicah, so si pomagali tako, da so izdelovali razne spominke. Tako so iz bakra, medenine, bele litine in drugih kovin izdelovali avstro-ogrskim vojakom razne prstane, zapestnice in druge spomine na krvavo obdobje, ki so jih vojakom prodali za košček kruha, cigareto ali kakšen Heller - vinar (denarna vsota 100 hellerjev/fillerjev = 1 krona), kar je bilo zelo malo, če pomislimo, da je bila v letu 1917 na Krasu cena 1 litra vina ali mošta 1 krono in 40-60 vinarjev, vendar je bilo še vedno boljše kot nič."⁴⁶

Ob zgornji omembi Ruske jame in v navezi s kraškim svetom pod zemeljsko površino gre opozoriti tudi na znani Ruski most v Postojnski jami. Prav poimenovanja, ki v svojem imenu nosijo oznako "ruski" in so se ohranila do danes, pričajo o delu ruskih vojnih ujetnikov v podzemnem svetu (Ruski most, Ruski rov ipd.).⁴⁷

⁴⁴ Močnik, 2005, 152.

⁴⁵ Novak, 1998, 80-82. Epizoda je zelo podobna tisti, o kateri pripoveduje Prepeluh v svojih *Pripombah k naši prevratni dobi*.

⁴⁶ Močnik, 2005, 131.

⁴⁷ Glej: http://www.burger.si/Jame/PostojnskaJama/PostojnskaJama_b3.html; <http://ruska-sled.weebly.com/postojnska-jama—ruski-most.html>.

Pri iskanju ruskih sledi na soški fronti bomo s pomočjo fotografij posvetili pozornost še dvema oskrbovalnima središčema – Ajdovščini kot izhodišču za goriško in kraško območje ter Bohinju z oskrbovalnim sistemom za bojišče v Krnskem pogorju.

Pomoč v civilni sferi

“Pri južini se nas je zbrala kar cela kopica: gospodar, gospodinja, tri hčere, en ruski ujetnik, ki je bil dodeljen za delo temu kmetu, in mi štirje. [...] V skupini gospodinje, gospodarja in starejše hčere je bila še odvečna žlica. Prostor še za eno osebo. Ti trije ljudje so pred jedjo položili roke na prsi in molče gledali drug drugega. Debele solze so jim potekle po obrazih. Pojasnili so nam, da je sin padel na ruskem bojišču in v njegov spomin ostaja njegov prostor za mizo prazen.

V tistem trenutku mi je stopila v misel očetova pripoved o neskončnih ruskih poljanah, posutih z ranjenimi, umirajočimi in mrtvimi vojaki, katerih kosti počivajo v črni ruski zemlji. Tu pred menoj pa je sedel mož, ruski ujetnik, ki ima prav gotovo iste misli v glavi kot jaz – rešiti se fronte, rešiti si življenje. Morda sta se moj oče in ta dobri ruski človek srečala na morišču v njegovi domovini.”

Andrej Zlobec, V viharju soške⁴⁸

V civilni sferi – v kmetijstvu, obrtnih in industrijskih obratih – je zagotovo delalo manj ruskih vojnih ujetnikov kot za potrebe vojskovanja na soški fronti. A kljub pomanjkljivim podatkom, kot bomo videli, njihovo število ni zanemarljivo.

Za ruske vojne ujetnike na delu v civilni sferi so veljali predpisi, ki so se spreminjali oziroma dopolnjevali vsa vojna leta. Opredeleževali so način dodelitve delovne pomoči vojnih ujetnikov in predpisovali, kako je treba z njimi. S pomočjo povzetka postopkov in pravil,

---

⁴⁸ Zlobec, 2008, 125.

FOTO 31: ZNAMENITI RUSKI MOST V POSTOJNSKI JAMI. VIR: ARHIV POSTOJNSKA JAMA D.D. FOTO MIHA KRIVIC.

FOTO 32 : AJDOVŠČINA JE BILA POMEMBNO LOGISTIČNO IZHODIŠČE ZA OSKRBOVANJE SOŠKE FRONTE. PRAV ZATO JE BILO TU NASTANJENIH VELIKO RUSKIH VOJNIH UJETNIKOV, KI SO SKRBELI ZA LOGISTIČNO PODPORO. VIR: USTANOVA "FUNDACIJA PITI MIRU V POSOČJU".

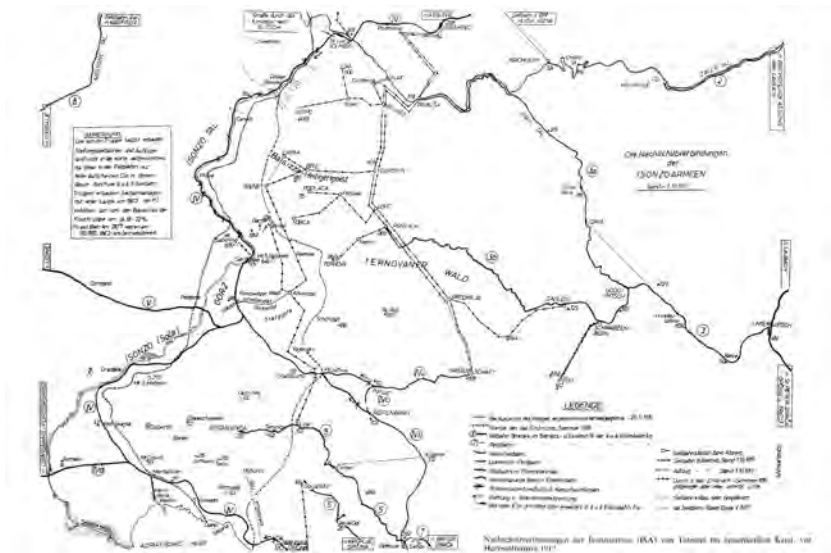

FOTO 33: OSKRBOVALNI SISTEM GORIŠKEGA IN KRAŠKEGA OBMOČJA 1915–1917.
 VIR: W. SCHAUMANN, *DIE BAHNEN ZWISCHEN ORTER UND ISONZO 1914–1918*,
 WIEN 1991, 164–165.

FOTO 34: ŽIČNIŠKE POVEZAVE (NA FOTOGRAFIJI ŽIČNICA S IZHODIŠČEM
 V AJDOVŠČINI V SMERI PREDMEJE), ZA KATERE SO SKRBELE RUSKI VOJNI UJETNIKI,
 SO BILE POMEMBN ČLEN LOGISTIČNE OSKRBE. VIR: USTANOVA
 “FUNDACIJA PITI MIRU V POSOČJU”.

FOTO 35: AJDOVŠČINA – SKLADIŠČE MUNICIJE. VIR: USTANOVA “FUNDACIJA PITI MIRU V POSOČJU”.

FOTO 36: AJDOVŠČINA – PORUŠEN ZASELEK PUTRIHI PO EKSPLOZIJI SKLADIŠČA MUNICIJE. MED ŽRTVAMI JE BILO TUDI OKROG 30 RUSKIH VOJNIH UJETNIKOV, KI SO POKOPANI NA AJDOVSKEM POKOPALIŠČU. VIR: USTANOVA “FUNDACIJA PITI MIRU V POSOČJU”.

FOTO 39: RUSKI VOJNI UJETNIKI PRI DELU. POSTAJA VOJAŠKE KONJSKE ŽELEZNICE PRI SV. JANEZU. VIR: MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE.

FOTO 40: RUSKI VOJNI UJETNIKI V UKANCU. VIR: MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE.

objavljenih leta 1917 v *Občinski upravi*, ki je bila glasilo Kmetске županske zveze, bomo podrobneje pregledali vprašanja, s katerimi so se ukvarjali tovrstni predpisi. V navedenem primeru se obravnava “poraba vojnih ujetnikov za kmetijska dela”.⁴⁹ Takoj na začetku se nam skoraj spontano postavi isto vprašanje kot avtorjem teh pravil: “Kam se obrniti za pridelitev vojnih ujetnikov?”⁵⁰ Izvemo, da se je bilo treba s prošnjo za pomoč pri delu obrniti na “politična okrajna oblastva”, ta pa so posredovala zadevo “deželni delavski izkazovalnici (Landes-Arbeiternachweisestelle)”. Prošnjo je bilo mogoče nasloviti tudi neposredno nanjo. Obenem izvemo, da je bilo treba navesti število zelenih delavcev in da so se ujetniki dodeljevali v skupinah po najmanj deset, zato je bilo najboljše, da se je prosilec za pomoč obrnil kar na županstvo, ki je posameznike po potrebah razdelilo med kmetovalce (v takšnih primerih je bil delodajalec občina). Kar je posebej zanimivo s stališča življenjskih razmer ujetnikov, je poudarek, da je bilo prošnji treba priložiti dokazilo, “da ima prosilec dovolj živil za prehranjevanje vojnih ujetnikov in stražnega osebja, ozir. da si jih brez dvoma lahko nabavi, ter primeren prostor za stanovanje oziroma prenočevanje”.⁵¹ Poleg tega dokazila, ki ga je potrdilo okrajno glavarstvo, je bilo treba plačati še kavcijo za vsakega vojnega ujetnika v vrednosti 30 K (v gotovini oziroma na vložnih knjižicah ali pa s pupilarno varnimi vrednostnimi papirji). Slednja se je vrnila, če je bila prošnja za pridelitev zavrnjena oziroma je vojne ujetnike od dotedanjega delodajalca po pravilih prevzel novi delodajalec (ali ujetniški tabor) in je to pisмено potrdil. Zadnji manjši strošek pri vlogi prošnje je predstavljal kolek v vrednosti 1 krone.

Drugo temeljno vprašanje, ki si ga zastavljajo avtorji pravilnika, je: “Kaj se zahteva od delodajalca, ki je dobil na razpolago vojne ujet-

---

⁴⁹ *Občinska uprava. Glasilo “Kmetске županske zveze”, 11, 1917, 2, 13–15.*

⁵⁰ Prav tam, 13.

⁵¹ Prav tam.

Letnik XI. Ljubljana, v februarju 1917. Št. 2.

OBČINSKA UPRAVA

GLASILO „KMETSKÉ ŽUPANSKÉ ZVEZE“
IZDAVATELJ IN LASTNIK: „KMETSKA ŽUPANSKA ZVEZA“.

Izbava vsakega št. dva meseca, po štani
obsevu 6 kras, plačeno po 3 kras.
Izbava in pošiljanje vsakega št. dva
meseca v Ljubljani: — Dobrača in —
vrednosti.

Odgovorni urednik:
Dr. Vladislav Pegan.

Priloga št. 60 vsakega
meseca.

Priloga št. 60 vsakega meseca.
Izbava vsakega št. dva meseca.
Obsevu 6 kras, plačeno po 3 kras.

Poraba vojnih ujetnikov za kmetijska dela.

Sedaj se bližajo pridelavci naših delavskih
delavci na vsak narodnjepredstojnik naših delavskih
početni merni kmetijstvo, ki mora biti tudi vse
kaj pripravi za prehrano prebivalstva naših delavskih
sveta (vsehranilni centralni držav, da s tem omogoči
sposoben obrambo naše od nevarnosti sovražnikov za-
pazeno domovine. Taka najpomembnejša naloga vsakega
delavca, gledati na to in prepovedi, da iz kmetijstva naš
svoti najbolj tudi kot, da se svoj kmetijska produkcija
ne razmaja, temveč po možnosti celo zveča ali vsaj
ostane na svoji pridelavi. Vlada sklene to doseči
na različne načine: s prisiljenostjo, s ukazi, s davkovra-
njem vojnih delavcev prisiljenostjo in kmetijskih
delavcev in tako največjega kmetijskega dela kmeti-
ski delavci, kolikor, terje, mlajši itd. Pa kjoli vsem tem
ukazom je še vedno premalo delavskih moči za
upravljanje kmetijskih del. Vsi delavci se vladni delavci,
da se omogoči s kmetijskih deli potrebnih tudi
vojnih ujetnikov.

Marsikdo je že vprašal: Na kakšen način in pod
kakšnimi pogoji pa se dolge vojne opravijo? In se, ko
mu ni bila prava pot, zana, se si postavlja le vprašanja:

Kakšna tega članka je, seznaniti s kmetijskih
delavskih ljudem in županov — do katerih se
ljudje obračajo za svet — da bodo vedeli v jasni
obsevu prav metode.

Prav vsem je treba odgovoriti na vprašanje:

1. Kam se je obrniti za pridobiti vojne ujetnikov?
Pridobiti za pridobiti vojne ujetnikov je vlagati
pri pridobitvi ukrajinskih delavskih in kmetijskih
delavskih, v Ljubljani pri č. kr. podokrajnem svetilstvu,
stru, ki izročijo predno delavskih delavskih izka-
zovateljici Landes-Arbeitsvermittlungsdienst in rusiji.
V taki komisiji je namenjena delavskih delavskih
delavskih delavskih, ki ima svoj urad vedno pri
delavskih podokrajnem svetilstvu, s. pr. na Kranjskem pri
č. kr. delavski vladni v Ljubljani.

V podobi je vseh delavskih vojnih ujetnikov,
ki se jih: Dolge se s delavskih po vsaki št. kmeti-
skih pa naji delavskih delavskih se pri-
najeto toliko, je najpomembnejše, da priložna pri-
delavskih vojnih ujetnikov županov, ki jih
postojem po postavi povzedeji med kmeti-
stvom. V taki delavski najpomembnejše postojem
vsejati znanost naš delavskih delavskih.

Postaja se vseh delavskih delavskih, da vseh
postojem delavskih delavskih za pridobitvi vojnih ujetnikov
in delavskih delavskih, ost. da si jih brez delavskih delavskih
delavskih, ter priložna postojem da delavskih delavskih
postojem, to delavskih postojem delavskih
in, kr. postojem delavskih.

Ostojem, ko se postojem delavskih, se nana pa č. kr.
delavskih delavskih č. kr. postojem delavskih delavskih
delavskih za vsakega delavskih delavskih delavskih
delavskih v vsaki št. delavskih delavskih delavskih
delavskih ali pa postojem delavskih delavskih delavskih. Kmetijska
se vseh, že se postojem za pridobiti vojnih ujetnikov
delavskih, ostojem v vsaki, da se postojem delavskih, že
vseh delavskih delavskih delavskih ali pa delavskih delavskih
delavskih delavskih delavskih delavskih delavskih in se
delavskih delavskih.

Postaja, sprejemlje v navedenih delavskih in
postojem in delavskih delavskih, se vlagajo delavskih delavskih
delavskih pri delavskih delavskih delavskih.

Postaja je kakor koli v kolikor za I. K.

2. Kaj se obrniti na delavskih, ki je delavskih in
delavskih delavskih delavskih delavskih.

V tem pogledu je izdati č. in kr. delavskih delavskih
delavskih delavskih delavskih delavskih delavskih delavskih.

FOTO 41: “PORABA RUSKIH VOJNIH UJETNIKOV ZA KMETIJSKA DELA.” VIR: DLIB.

nike delavce?”⁵² Podrobnejša navodila oziroma predpise, kako ravnati, je izdalo c. in kr. vojno ministrstvo, ki je določilo pravila glede delovnega časa, prehranjevanja, prenočevanja, plačila, pravice do obleke, pa tudi nadzora in ravnanja z vojnimi ujetniki ter obvez glede stroškov prevoza. Prav tako so bila določena še pravila odpoklica in odpovedi vojnih ujetnikov. Pri delavskih, odmorih, nedeljskem počitku in delavskem varstvu naj bi se smiselno uporabljali zakoni in predpisi, ki v istih okoliščinah veljajo za civilne delavce, posle itd. Prav tako je zabeleženo, da mora za prehranjevanje ujetnikov poskrbeti sam delodajalec, ki od vojske ne bo prejemal no-

⁵² Prav tam.

bene odškodnine – razen nadomestila za hrano stražnikov, tj. 1 K 30 h za osebo na dan. Pri tem je natančno opredeljeno, do česa ima pravico stražnik, manj pa, kaj naj uživa ujetnik – razen poudarka, naj se prehranjuje kot domači poljski delavci:⁵³

1. Stražnik ima pravico do zajtrka, opoldanskega obeda in večerje. Kot zajutrek se mu lahko da prižgana juha, kava ali čaj, opoldne in zvečer pa tečna kmečka hrana. Kruha gre vsakemu stražniku kvečjemu 500 gramov (nekaj več kot pol kilograma) dnevno, ki pa se lahko odplača v denarju, in sicer po 30 h dnevno.
2. Vojni ujetniki morajo dobivati tako hrano kot domači poljski delavci, na vsak način pa mora biti hrana zadostna in zdrava.

Tudi nastanitev je morala biti za zdravje neškodljiva; prostori zračni, ležišča lesena ali pa na lesenem podu nameščena slamnica (ali vsaj dovolj slame), “podzglavnica” ter ena ali dve odeji. Nihče ni smel spati na tleh, v zimskem času pa je moralo biti poskrbljeno še za kurjavo. Ujetniki naj bi imeli ves čas na razpolago pitno vodo, vodo za umivanje in pranje perila ter “v primerni bližini oziroma razdalji od prenočišča tudi snažno stranišče”.⁵⁴

Glede obleke pravilnik najprej navaja seznam tistih oblačil, ki so jih ujetniki dobili od vojaške uprave: čepico, bluzo, hlače, par čevljev, dve garnituri perila, brisačo, flanelno perilo in nahrbtnik (krušne vrečice ali ruske tornistre). Delodajalec je moral poskrbeti, da se je vse navedeno ohranilo, kar je pomenilo, da se nič ni smelo ne izgubiti in še manj prodati. V izrednih primerih se je odobrila dodatna obleka, neuporabne kose pa je bilo treba vrniti tistemu taboru, od koder je ujetnik z obleko prišel. Pri navajanju pravil glede

---

⁵³ Prav tam, 14.

⁵⁴ Prav tam.

obleke je posebej značilen del, ki kaže na ločevanje ujetnikov od civilnega prebivalstva: "Ako se da vojnim ujetnikom taka obleka, da se kot vojni ujetniki ne morejo takoj spoznati, se mora tista zaznamovati z oljnato barvo na posebno vidnih mestih."⁵⁵

Zdravstveni predpisi so zahtevali, da morajo biti vojni ujetniki redno zdravniško pregledovani, kar je bilo zabeleženo v dnevniku, ki ga je hranil delodajalec. Februarja 1917 je kranjska deželna vlada v posebni okrožnici izdala obvestilo, da je vojno ministrstvo na Dunaju dodatno določilo, da je treba vojne ujetnike, ki delajo v civilni sferi, zdravniško pregledati vsako tretjo nedeljo v mesecu, in sicer v skupinah po največ sto oseb pred poslopji občinskih uprav.⁵⁶ Je pa k dolžnostim delodajalcev sodila skrb za bolne. Če je bila potrebna hospitalizacija, je za prevozne stroške poskrbel delodajalec (razen železniškega prevoza), medtem ko je bolnišnično oskrbo krila vojaška uprava. Nemudoma so se morale naznaniti nesreče, nalezljive bolezni ali smrti.

Vojni ujetniki so bili upravičeni tudi do delavskih doklad, in sicer po 15 do 30 h dnevno. Plačevalo se je sproti, "na roko", kar je moral nadzorovati stražnik. Če je bila vsota večja od omenjene, je bilo treba presežek vpisati vojnim ujetnikom "v dobro". Od tod je delodajalec lahko črpal sredstva za nabavo "česa koristnega", kar pa ni bilo predvideno kot dolžnost, temveč kot izbira. Seveda se nihče ni smel s tem denarjem okoriščati ali delati dobička. Ko je ujetnik zapustil delodajalca, se je njegov prihranek nakazal vojnoujetniškemu taboru.

Razdelek besedila, ki je bil posvečen ravnanju z vojnimi ujetniki, je pravzaprav povzemal pravila prehranjevanja, nastanitve, plačila delavskih doklad in pravice do počitka, hkrati pa se je dotikal vpra-

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ AS 33, t. e. 1974, dokument št. 5930, 21. februar 1917.

šanj prepovedi samoiniciativnega kaznovanja in surovega ravnanja. Glede delovnika so bile določene oziroma dovoljene tudi izjeme – na primer za nedeljsko delo, ko je bilo treba spraviti žetev ipd. Prav tako je bilo treba – če je le bilo mogoče – upoštevati veroizpoved ujetnikov in z njo povezano pravico do udeležbe pri obredih. Tako je na primer “ujetnikom mohamedanske vere” pripadal počitek v petek, kristjanom pa v nedeljo. Sicer pa je bila ujetnikom strogo prepovedana predvsem udeležba na plesnih veselicah ali postopanje po gostilnah.

Dolžnosti in pristojnosti tako delodajalcev kot stražnikov so bile natančno razdeljene. Za vojne ujetnike pri delu je bil odgovoren delodajalec, medtem ko je stražnik skrbel le za vzdrževanje vojaškega reda nasploh, nadzor pri delu večjih skupin, pa tudi za to, da delodajalec ni kršil svojih dolžnosti do vojaške uprave in ujetnikov. Posebno mesto v pravilniku so seveda imeli pobegi, ki jih je bilo treba nemudoma naznaniti. Obenem je bilo zapisano: “Kdor pospešuje beg vojnih ujetnikov n. pr. s tem, da da ubežnemu vojnemu ujetniku hrano, ležišče ali pa mu kaže pot, je težko kaznjiv; zagovarjati se ima pred vojaškim sodiščem.”⁵⁷

Objavljeni dokument za konec prinaša še nekaj besed o nadzorstvu nad določili o uporabi vojnih ujetnikov, ki so ga izvrševala vojaška uprava in civilni organi oblasti – posebna okrajna glavarstva, orožništvo in zdravstvene oblasti (županstvo, okrožni zdravnik, c. kr. okrajni zdravnik itd.). Prav tako so zabeležena pravila o prevozu ujetnikov (pri premestitvah, ki jih je odredila deželna delavska izkazovalnica, je nosil stroške delodajalec, sicer vojaška uprava) ter o odpoklicu in odpovedi vojnih ujetnikov (osemdnevni odpovedni rok pri deželni delavski izkazovalnici; v času od poteka odpovednega roka do odvoza ujetnikov je bila odškodnina 2 K za vsakega

---

⁵⁷ *Občinska uprava*, 15.

FOTO 42: KMEČKA OPRAVILA. RUSKI IN ITALIJANSKI VOJNI UJETNIKI PRI DELU, 1916. VIR: P. NAGLIČ, *MOJE ŽIVLJENJE V SVETOVNI VOJNI: FOTODNEVNIK VOJAKA 1914-1918*, LJUBLJANA 2007, 146.

stražnika in vojnega ujetnika na dan – plačala je vojaška uprava; deželna delavska izkazovalnica je lahko brez odpovedi kadar koli odpoklicala vojne ujetnike). Čisto za konec pa je sledilo še pojasnilo glede jamstva: “Vojaška uprava ne jamči za nikakršno škodo, ki bi jo delodajalcu povzročili vojni ujetniki vsled malomarnosti ali pa tudi namenoma.”⁵⁸

Dandanes kljub že kar pregovorno učinkovitemu in ubranemu birokratskemu aparatu stare monarhije ne moremo z gotovostjo ne potrditi ne ovreči izvajanja pravil oziroma natančno opredeljenih dolžnosti in pravic ujetnikov v zgoraj navedenem besedilu. Vojni čas, pomanjkanje in človeške stiske so tudi v zasebni sferi terjali svoj davek. Viri – vsaj tisti, ki so dostopni – večinoma molčijo ali zgolj dajejo slutiti, da je bilo v praksi mnogokrat drugače, kot je bilo predpisano.

⁵⁸ Prav tam.

Ogledali si bomo še ohranjeno gradivo o številu ruskih vojnih ujetnikov na delu v civilni sferi, ki je dostopno na Slovenskem. Večina dokumentov se nanaša na deželo Kranjsko, nekaj listin pa tudi na Koroško.⁵⁹ V primerjavi s skupinami vojnih ujetnikov v taboriščih v Avstrijsko-Ilirskem primorju gre zagotovo za številno šibkejške skupine. Poročila za deželo Kranjsko glede števila ujetnikov pri delu v civilni sferi v letih 1916, 1917 in 1918 so naslednja:

	kmetijstvo	obrt. industrija	rudarstvo	skupaj ⁶⁰
1. oktober 1916	689	327	230	1.246
1. november 1916	689	447	230	1.366

	kmetijstvo	obrt. industrija	rudarstvo	skupaj ⁶¹
1. junij 1917	2.563	132	110	2.805
1. julij 1917	2.886	118	81	3.085
1. avgust 1917	2.808	125	21	2.954

	poljedelstvo	gozdarstvo	obrt. indust.	drugo	skupaj ⁶²
1. marec 1918	2.089	165	492		2.769
1. april 1918	2.554	164	512		3.253
1. maj 1918	2.556	39	407		3.002
1. junij 1918	2.565	141	633	73	3.412
1. septem. 1918	2.802	175	766	83	3.782
1. oktober 1918	1.976	148	79	133	2.336

⁵⁹ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1873, 1874, 1875.

⁶⁰ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1873.

⁶¹ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1874.

⁶² AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1875.

Razpoložljivi podatki nam dajejo zgolj slutiti, da število ruskih vojnih ujetnikov na delu v civilni sferi še zdaleč ni bilo zanemarljivo. Žal vsaj podobnih, pa čeprav pomanjkljivih poročil za slovensko Štajersko⁶³ in Koroško praktično nimamo. Podobno nam v Arhivu Slovenije sicer redka, a bolj detajlirana poročila o delu v obrti in industriji prinašajo nekaj pomembnih indicov le za Kranjsko.⁶⁴ Iz njih izvemo, da so ruski vojni ujetniki delali v kočevskem rudniku premoga, v premogovniku Zagorje, v tovarni usnja v Šmartnem pri Litiji, na žagi lesnega trgovca Jožeta Javornika v Žalni pri Višji Gori, na Gospodarski zvezi v Ljubljani, v tovarni usnja Karla Pollaka, v livarni Alberta Sammase, v stavbnem podjetju Julija Glaserja, v železarskih obratih Kranjske industrijske družbe na Jesenicah in v okolici, v smodnišnici v Kamniku in na železnici (nastanjeni so bili v cukrarni).⁶⁵

Vse drugo, kar je dostopno o delu ruskih vojnih ujetnikov v civilni sferi, so drobci, fotografski material in posamezna pričevanja, kot denimo tisto, ki ga je zapisala Jasna Fischer:

“Na kmetiji moje babice po materini strani v Starem trgu pri Slovenj Gradcu so živeli in delali trije ruski vojni ujetniki. Karl, sodeč po imenu povolški Nemeč, je ostal na kmetiji do začetka druge svetovne vojne, ko so ga leta 1941 poslali v Trstenik in Užice, kjer se je smrtno ponesrečil. Druga dva, Kirilo in Griška, pa sta se po koncu vojne vrnila v Sovjetsko zvezo. Na kmetiji

⁶³ V Strnišču pri Ptujju, kjer je bilo veliko zbirno taborišče za ruske vojne ujetnike, je ob polni zasedenosti bivalo 37.000 oseb. Glej: Zupanič Slavec, Testen, 2007, 77.

⁶⁴ Podatki, ki jih je enkrat mesečno zahtevala Deželna vlada v Ljubljani, so morali prikazovati, kje delajo vojni ujetniki in koliko jih je zaposlenih v civilni sferi. Žal so ohranjena le posamezna poročila za nekatera okrajna glavarstva.

⁶⁵ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1873, dokument št. 1464, 16. februar 1916; t. e. 1874, dokument št. 26953, 5. november 1917; t. e. 1875, dokument št. 4623, 2. april 1918.

FOTO 43: RUSKI VOJNI UJETNIKI POMAGAJO PRI PRANJU IN PREKUHAVANJU PERILA V BOHINJSKI BISTRICI. VIR: MUZEJ NOVEJŠE ZGODOVINE SLOVENIJE.

FOTO 44: RUSKA STEKLENICA. VIR: EUROPEANA 1914–1918.

FOTO 45: KOBARIŠKI MUZEJ HRANI ZAPORNIŠKA VRATA, NA KATERIH NAJDEMO TUDI ZAPISE V RUSKEM JEZIKU. VIR: KOBARIŠKI MUZEJ. FOTO TADEJ KOREN.

FOTO 46: SKUPNA FOTOGRAFIJA RUSKIH VOJNIH UJETNIKOV IN AVSTRO-OGRSKIH VOJAKOV; POSEBEJ NENAVADNO JE V OBJEKTIV UJETO VESELO VZDUŠJE. NA HRBTIŠČU FOTOGRAFIJE JE ZAPISANA LETNICA 1917. LOKACIJA NEZNANA. VIR: ARHIV MARIA DOLENCA. HRANI ROK DOLENC.

Virtič v Starem trgu je delal Vasilij, ki je po koncu vojne ostal v dolini. Pri veleposestnikih Kacih v Šmartnu pri Slovenj Gradcu je bil zaposlen Heinrich, očitno tudi Nmec iz Povolžja. Po vojni je ostal v Šmartnem in umrl po drugi svetovni vojni.”⁶⁶

Poleg fotografij lahko na spletni strani *Europeana 1914-1918* zasledimo tudi zgodbe, kot je tista o ruski steklenici, ki jo je na zbirno popisno mesto iz zasebne zbirke prinesel Slavko Zupan iz Ljubljane. Steklenica je last njegove tašče Rozine Pahor, ki je med prvo svetovno vojno živela v Prvačini, kjer so imeli doma gostilno. Neka dne so od ruskega vojnega ujetnika kupili steklenico. Zapisano je, da se ne ve prav dobro, ali je bilo “opremljanje steklenic” v tistem času splošno razširjena obrt ali zgolj umetniški navdih človeka, ki je s seboj iz domovine prinesel steklenico, vanjo pa večje vstavil lesene rezbarije – mrtvaško glavo, kocko, vislice in druge simbolične figure, ki na presunljiv način podajajo njegovo osebno zgodbo, obenem pa zgodbo vseh, ki so v tistih letih zrl smrti grozi iz oči v oči.⁶⁷

Številna vprašanja v zvezi z ruskimi vojnimi ujetniki ostajajo odprta. Med njimi je tudi poglavje o pobegih, o katerih lahko nekaj malega izvemo tudi v naših arhivih.⁶⁸ Podobno je z obsežnim in nikoli raziskanim vprašanjem vračanja vojnih ujetnikov v domovino. Nekateri so želeli ostati, pa čeprav so se znašli na tujih tleh. Druge, predvsem oblastnike, kot je bil kranjskogorski župan Josip Lavtižar, je mnogo bolj od usode ujetnikov skrbela škoda na poljih in lokacijah, kjer so bile postavljene barake vojnih ujetnikov. Seveda ni bilo nič manj problematično vprašanje preskrbe, saj je bila lahkota vse-

---

⁶⁶ Ustni vir Cirila Radšel. Povzeto po: Fischer, 2009, 366.

⁶⁷ Glej: <http://europeana1914-1918.eu/fr/contributions/3661> (vpogled 20. 7. 2014).

⁶⁸ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1873, 1874, 1875.

splošna, širil pa se je tudi strah pred kriminalnimi dejanji (kraje, vlomi itd.) in pred epidemijami.⁶⁹

Veliko zastavljenih vprašanj v zvezi z ruskimi vojnimi ujetniki med prvo svetovno vojno na Slovenskem ostaja odprtih. Na neka-tera bodo v prihodnjih letih nemara odgovorili zgodovinarji, na druga skrbni posamezniki, ki hranijo družinsko ali kakšno drugo dediščino minulih časov, vendarle pa utegnejo mnoga ostati za zmerom brez zadovoljivega odgovora.

Bibliografija

AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, t. e. 1973, 1974 in 1975.

FISCHER, J. (2009): "Ruski vojni ujetniki na ozemlju Republike Slovenije 1914-1918", *Zgodovinski časopis*, št. 1-2, 350-372.

KLAVORA, V. (2014): *Fajtji hrib, Bojišče na Komenskem Krasu 1916-1917*, Celovec, Mohorjeva družba.

MOČNIK, M. (2005): *Komenski Kras*, Ljubljana, Karantanija.

NOVAK, B. (1998): *Lipa zelenela je, Velika reberija*, Ljubljana, Mladinska knjiga.

Občinska uprava. Glasilo "Kmetske županske zveze", 11, 1917, št. 2, 13-15.

PLETERSKI, J. (1986): *Narodi, Jugoslavija, revolucija, ČZDO Komunist*, Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Pogovor z Igorjem Dolencem. Trst, 22. 8. 2014.

Pogovor z Marino Rossi. Trst, 22. 8. 2014.

PREPELUH, A. (1987): *Pripombe k naši prevratni dobi*, Trst, Založništvo tržaškega tiska.

SCHAUMANN, W. (1991): *Die Bahnen zwischen Ortler und Isonzo 1914-1918*, Wien, Bohmann Verlag.

⁶⁹ AS 33, Deželna vlada v Ljubljani, dokument št. 3670, 19. marec 1918.

SVOLJŠAK, P. (1993): "Prva svetovna vojna in Slovenci", *Zgodovinski časopis*, št. 4, 263–287.

ŠTEPEC, M. (2008): *Vojne fotografije 1914–1918: iz fotografske zbirke Muzeja novejšje zgodovine Slovenije*, Ljubljana, Defensor.

URAN, F. (1957): "Kako se je delala cesta na Vršič", *Planinski vestnik*, št. 3, 151–163.

VERGINELLA, M. (2013): "Črna skrinjica" vojne izkušnje, v: Fussell, P., *Velika vojna in moderni spomin*, Ljubljana, Studia humanitatis, 535–553.

ZLOBEC, A. (2008): *V viharju soške*, Kobarid, Ustanova "Fundacija Poti miru v Posočju".

ZUPANIČ SLAVEC, Z., TESTEN, P. (2007): *Ruska kapelica pod Vršičem: ob 15-letnici slovensko-ruskih srečanj (1992–2006)*, Ljubljana, Uni-real: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije.

Spletni viri

<http://svn.rs.gov.ru/sl/node/457>

<http://ruska-sled.weebly.com>

<http://www.rtv slo.si/kultura/drugo/shod-za-mir-pri-ruski-kapelici-v-znamenju-100-obletnice-prve-svetovne-vojne/342500>

<http://www.rtv slo.si/slovenija/naroda-rusije-in-slovenije-zdruzuje-zelja-po-ohranjanju-resnice-o-20-stoletju/342817>

<http://www.potmiru.si>

<http://www.slovenskenovice.si/novice/slovenija/gozdar-ze-40-let-skrbi-za-ruski-grob>

www.rtv slo.si/prva-svetovna-vojna/vojaska-zeleznica-feldban-od-logatca-do-soske-fronte/343983

http://www.potmiru.si/pdf/AlistoFPM_predstavitev.pdf

http://www.burger.si/Jame/PostojnskaJama/PostojnskaJama_b3.html

<http://ruska-sled.weebly.com/postojnska-jama---ruski-most.html>

<http://europeana1914-1918.eu/fr/contributions/3661>